

<https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-270-282>
УДК 342.727:316.42

Ольга ГОМІЛКО

**СВОБОДА ТА ПРОГРЕС
У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ
ВИКЛИКАХ: РЕФЛЕКСІЯ BASEES
(13–15 квітня, 2018 р., Кембридж)**

Анотація

Відчуття єдності з науковою спільнотою виявляється у загостренні відповідальності за якість власної праці. Саме якість проведення щорічних конференцій BASEES у Кембриджі вражає тих, хто прибув із наукового середовища, де процедура та формат наукових заходів не в пошані. Тож повчитися з такого досвіду завжди корисно. Особливо підбадьорює надія на те, що конференції такого рівня колись стануть звичними й для українських науковців. Тим паче, що наш постсоціалістичний досвід сам по собі вельми цікавий для закордонних колег. Адже той шлях, що його проходить наукова раціональність в умовах подолання тоталітарної репресії у напрямі до демократичної свободи, актуальний не лише для українців. У сучасних умовах частка раціональності у вимірі свободи набуває універсального значення. Це загострює потребу переосмислення самого феномена свободи. Метою цієї статті є ознайомити українську академічну спільноту з теоретичним та організаційним здобутком цьогорічної конференції BASEES для активнішого залучення українських науковців до світових наукових подій та осмислення шляхів імплементації такого досвіду в себе вдома.

Ключові слова: *свобода, прогрес, академічна доброчесність, якість наукової презентації, наукова «магія», освіта, права людини, гендер, публічність науковця.*

Вступ, або Про наукову «магію» та марність сумніву

Уже третій рік поспіль маю нагоду брати участь у щорічних конференціях Британської асоціації слов'янських та східно-європейських студій (BASEES). Про враження від Кембриджського університету та роботи конференції BASEES 2016 року йдеться у моїй статті «Сердечне порозуміння в присутності величі університету: Щорічна конференція [basees] (2–4 квітня, 2016, Кембридж, Велика Британія), або Про комфорт поза «зоною комфорту» (Гомілко, 2016: 90–100). Але є ще принципова річ, що її дає досвід присутності у стінах уславленого університету, — це переживання єдності з науковою спільнотою. Воно виявляється у загостренні від-

чуття відповідальності за якість власної праці. Її імітації, до яких, на жаль, нерідко вдаються науковці в Україні, тут стають неможливими. Академічна добродесність — не гарна ідея, а повсякденна дійсність. Усвідомлення цього факту руйнує низку стереотипів про академічне життя, котрі все ще переслідують нас, українців, — зокрема про виняткову залежність якості проведення конференції від її фінансування.

Представити якнайкраще власний науковий здобуток на поважній конференції — водночас теоретичний виклик і велика радість для будь-якого учасника, а для учасників з України — особливо. Адже очевидно, що нам бракує такого досвіду. Нерідко організатори українських наукових заходів недбало ставляться до добору доповідей, а програма конференції у нас — ще не запорука, що учасники будуть дотримуватися погоджених тем. Відповідно, методологія та зміст значної кількості виступів на таких конференціях втрачають наукову ясність, і самі ці виступи перетворюються на стихійні (через ігнорування встановленого регламенту або внаслідок його відсутності) та суб'єктивні (через ігнорування вимог усталеного дискурсу) міркування.

Методологічна строкатість доповідей породжує їхню змістову розпорошеність, доповідачі вдаються до розлогих самопрезентацій, котрі нерідко виглядають як самомилування. У таких випадках доповідач тішить власні амбіції за рахунок чи то часу інших учасників конференції, чи то власних «наукових фантазій». Схильність українських гуманітаріїв до таких «фантазій» зумовлена тим, що авторам часто ніщо не перешкоджає довільно використовувати концепти, методологію, теоретичний матеріал тощо. Нерідко строгу регламентованість наукової дискусії навіть сприймають як обмеження свободи та творчості. Втім, така аналітична «свобода» згубна для мислення, бо заохочує його безвідповідальність, дилетантизм, провінціалізм, демагогію, нетерпимість до думки іншого та політичну заангажованість. І тоді важливий комунікаційний досвід наукової конференції — коли тебе почули та визнали твої колеги — внеможливиюється. Хоча саме цей досвід дарує велику радість та виправдовує ті значні зусилля, яких треба докласти задля участі в цікавих наукових заходах.

Вкотре пересвідчуюся, що організовані поважними науковими закладами заходи не допускають у своїй роботі випадкових виступів та нудних подій. Щось ніби магічне перетворює сіру рутину роботи конференції на захопливу подію, кожен сегмент якої набуває наукової привабливості. Ось чому зусилля учасників на такій конференції спрямовуються не лише на власну доповідь, але й на вибір інших, які хочеться почути. Здебільшого засмучуєшся через неспроможність почути цікаві виступи, котрі відбуваються одночасно на різних секціях. Тут найгостріше відчу-

ваєш дилему між трансцендентальним поривом думки та тілесною природою людини. Остання перешкоджає прагненню думки охопити безмежне, бо передбачає, що присутність людини в один час можлива лише в одному місці. Тож підготовчу роботу виконують не лише організатори конференції, але й самі учасники, ретельно вивчаючи програми, науковий доробок доповідачів, проблематику секцій і круглих столів тощо.

Дотримання цих, власне, загальновідомих рекомендацій великою мірою й зумовлює «магію» успішної конференції. Ось чому важливо, щоб вони були обов'язковими до виконання, а не просто абстрактними міркуваннями. Інакше «магія» не спрацьовує, і замість наукової дискусії на конференціях відбувається дружнє спілкування колег. Здебільшого українські конференції приваблюють саме можливістю неформальної комунікації науковців. Не заперечуючи її позитивних моментів, усе ж зважуся ствердити, що на добре організованій конференції потреба в неформальному спілкуванні незначна. Основна комунікація натомість відбувається на презентаціях, обговореннях, виставках, круглих столах, мистецьких подіях, лекціях, — а не, як у нас люблять казати, «в кулуарах».

Із власного досвіду участі в конференціях BASEES у Кембриджі можу сказати, що моє особисте спілкування там із кожним роком стає дедалі вибірковішим та скорочується в часі. Набутий на попередніх конференціях досвід допомагає самостійно орієнтуватися «на місці» та ефективно використовувати час виключно на користь власних наукових уподобань та психологічного комфорту. А тому потреба у особистому спілкуванні як засобі отримання інформації чи емоційної розрядки відпадає. Зрозуміло, що зустрічі з колегами на конференціях, — завжди цінний довід, але надмір тут небажаний. Прагнення більше дізнатися та гідно представити власну доповідь вимагає максимальної зосередженості та самодостатності. Таким чином учишся бути продуктивним — тобто покладатися виключно на себе. І замість нервової метушні приходить спокій та глибоке задоволення від загальної атмосфери конференції.

Саме якість проведення щорічних конференцій BASEES у Кембриджі вражає тих, хто прибув із наукового середовища, де процедура та формат наукових заходів не в пошані. То ж повчитися такого досвіду завжди корисно. Особливо підбадьорює надія на те, що такі конференції з часом стануть звичними й для українських науковців. Тим паче що наш постсоціалістичний досвід вельми цікавий для іноземних колег. Адже шлях, що його проходить наукова раціональність в умовах подолання тоталітарної репресії в напрямі до демократичної свободи, актуальний не лише для українців. У сучасних умовах частка раціональності у вимірі свободи набуває універсального значення. Це загострює потребу переосмислення самого феномена свободи. Мета цієї статті — ознайомити

українську академічну спільноту з теоретичним та організаційним здобутком цього річної конференції BASEES для активнішого залучення українських науковців до світових наукових подій та осмислення шляхів імплементації такого досвіду в себе вдома.

Парадоксально, але одне з найстаріших місць зародження сучасної науки та триумфу раціональності — Кембридж — справляє «магічний» вплив. Тут, де доказова аргументація науки віками загартовувалась у гострій полеміці з магічним сприйняттям світу, наука сама перетворюється на магічну силу подолання природної схильності людей до егоїзму та насильства. Завдяки науці людський розум набуває надприродних властивостей, змушуючи людей у суперечці зі своїми імпульсами насилля та агресії вдаватися до раціональної аргументації та моральних цінностей. Це стосується і наукової полеміки, де моральні цінності набувають втілення у феномені *академічної доброчесності*.

Саме раціональна доказовість у поєднанні з моральною доброчесністю стають не лише ключовими критеріями академічного успіху, але й важливими чинниками вдосконалення людського життя. Мораль та наука вкотре об'єднуються на полі битви цивілізації з дикістю. Академічна доброчесність утілює цю співпрацю. У широкому розумінні вона виявляє себе не стільки в утриманні від плагіату, фальсифікацій, списування, хабарництва тощо. Академічна доброчесність — це головним чином чесність науковця перед самим собою у спроможності робити свою справу без імітування, нетерпимості, зашкарублості мислення тощо. Академічна доброчесність вимагає саморефлексії та сміливості змінювати себе. Тому нині академічна доброчесність — це процес самопізнання, котрий підпорядковано самоконтролю у справі продукування якісних знань. Адже академічно змінюватися можна не лише завдяки накопиченню знань у своїй галузі. Механістичне прирощення знань без одночасної зміни себе не буде ефективним.

Маємо усвідомити, що нові знання вимагають від свого носія бути адекватним способам мислення та світосприйняття своєї епохи. Відповідно сама артикуляція знань має також бути сучасною. Ось чому подолання не лише застарілих знань та підходів, але й віджилих кліше мислення, усталених звичок, психологічних реакцій стають частиною дослідницького процесу. Наприклад, звичка розмовляти під час виступу когось із колег вельми розповсюджена в українському академічному середовищі. Нерідко її виправдовують потребою зразу ж відреагувати на почуте, нехтуючи регламентом та елементарною повагою до доповідача. До таких форм поведінки вдаються і студенти, і поважні науковці, бо сприймають власну думку як щось абсолютне. Тоді як академічна доброчесність передбачає повагу до іншої думки, і то не лише в сенсі до-

тримання авторських прав та засудження плагіату. Такий тілесно-антропологічний аспект наукового дискурсу, як форма поведінки, не менш яскраво унаочнює академічну добродесність. Уважність, витримка та привітність стають її важливими чинниками. Утримати баланс між строгою вимогливістю наукової коректності та щирою доброзичливістю стає важливим завданням учасника сучасних наукових заходів.

Вдатися до таких розлогих міркувань про настрої та атмосферу конференцій BASEES мене спонукала не лише захопленість ними, але й сумнів щодо того, наскільки мої враження відображають реальну картину. Адже схильність до ідеалізації може ввести в оману, видаючи обмежений індивідуальний досвід за загальну тенденцію. Втім, цього року високий рівень наукової дискусії на конференції було витримано. Певно, непросто було не допустити навіть сумніву в тому, що цей впливовий і масштабний захід не буде використано як зручний майданчик у пропагандистській війні Росії проти західних цінностей. Про потужний ресурс такого впливу свідчить не один факт, зокрема, мій досвід участі у торішній конференції BASEES. Попри цікавий та витриманий на високому теоретичному рівні зміст конференції, тоді намагання неакадемічних сил втрутитись у нього таки були. А тому деякі виступи, питання чи коментарі відверто засмучували. Такі випадки вочевидь не сприяли продуктивній дискусії, а головним чином породжували негативні емоції. Нагадаю, що торік конференцію було присвячено сторіччю російської революції. Тож зрозуміло, що ця кругла дата активізувала пропагандистські зусилля вплинути на наукову спільноту, нав'язати свої кліше та інтерпретації не лише минулого, але й не менш складного сьогодення. На загальному теоретичному тлі високої якості роботи конференції такі вторгнення були ледь помітними, але для українського науковця особливо прикрими.

А проте дух конференції загалом творчо надихав та теоретично збагачував. Це не абстрактна фраза. На конференції зокрема відбувся круглий стіл, присвячений розпаду СРСР. Головними його учасниками стали Геннадій Бурбуліс, Леонід Кравчук та Станіслав Шушкевич. Відомі політичні діячі, з іменами яких пов'язано підписання Біловезьких угод про створення співдружності незалежних держав — колишніх радянських республік, уже вкотре в своєму житті ділилися спогадами про цю історичну подію. Тож можна було чекати, що почуєш уже відоме. Але евристична атмосфера конференції спонукала поважних гостей до блискучої дискусії, у якій відомі історичні факти та події отримували нові та несподівані оцінки та пояснення. Промовці не раз зазначали, що їх по-особливому надихають стіни Кембриджу. Так трапилося, що згодом мені випала нагода чути їх, усіх трьох, іще раз, але у стінах іншого університету з іншими академічними традиціями. І мушу визнати, що такої

емоційної та інтелектуальної щільності дискусії їм повторити не вдалося. Те, що відбулося в Кембриджі, стало унікальною та пам'ятною подією. Можливо, тут не обійшлося без «магії» науки Кембриджу, котра перетворює повсякденну академічну працю на непересічні події високої теоретичної інтенсивності та потужної моральної відповідальності. Дуже шкодую, що не зробила відеозапису цієї історичної дискусії. Утім, емоційна захопленість нею утруднювали її сприйняття з позиції стороннього спостерігача.

Отже, намагання ненаукових сил впливати на науковий дискурс у здоровому академічному середовищі з міцним моральним імунітетом виявляються марними. Так сталося й цього року на конференції BASEES. Тож мої побоювання щодо спаду її наукової якості не справдилися. Натомість на мене чекала багата на враження та ідеї наукова подія. Цього року конференцію було присвячено п'ятдесятиріччю Празької весни. А тому питання свободи та соціального прогресу опинилися в центрі уваги.

Рефлексія BASEES: Свобода як прогрес?

Про політичну лібералізацію, що запустилася в соціалістичній Чехословаччині на початку 1968 року в результаті обрання першим секретарем Комуністичної партії Чехословаччини Александра Дубчека, вкотре варто замислитися. Політичний курс Дубчека було спрямовано на послаблення впливу СРСР та посилення ліберально-демократичних свобод. Реформи Празької весни мали на меті в умовах збереження влади комуністичної партії частково децентралізувати економіку та послабити цензуру й контроль у засобах масової інформації, свободи слова та пересування громадян. Як відомо, ці реформи не було реалізовано. Їх перервало вторгнення військових сил СРСР та інших країн Організації Варшавського договору в Чехословаччину. «Соціалізміві з людським обличчям» не судилося здійснитися. Лише формальне розділення Чехословаччини внаслідок національної дискусії на Чеську та Словацьку республіки нагадувало про ненасильницьку спробу соціалістичної країни вийти з-під контролю тоталітарного режиму СРСР та рухатися в напрямі до цінностей ліберальної демократії.

Утім, уроки Празької весни досі потребують ретельного вивчення. Особливо це стосується нашого часу, коли ліберально-демократична хвиля у світі дещо згасає. Але, з іншого боку, в Україні сподівання на ліберально-демократичні реформи зростають. Тож актуальність вивчення досвіду Празької весни пов'язана з питанням подальшої долі людської свободи як на глобальному рівні, так і в українському вимірі. Наскіль-

ки впевнено людство рухається до свободи? І чи постмайданна Україна не впадає в ілюзію такого руху, декларуючи свій європейський вибір? Відповіді на ці питання залежать від того, наскільки проблема свободи перебирає на себе функцію стрижня сучасної освіти — і чи освіта знаходить адекватні відповіді на її виклики. Ці питання також визначили зміст моєї рефлексії щодо роботи цьогорічної конференції BASEES.

Українська дослідниця Марія Култаєва слушно стверджує, що «проблема свободи, як у філософії, так і в педагогіці, належить до однієї з центральних. Але в останні десятиліття відбувається зловживання цим поняттям, внаслідок чого воно, втрачаючи свою життєву силу, перетворюється на ідеологему, а в найгіршому випадку — на фірмовий лейбл мислення, що намагається презентувати себе на ринку ідей як сучасне й антитоталітарне. Заклики до свободи, креативності, самоздійснення сьогодні покладені в основу педагогічної культури, але над їх змістом і контекстуальними значеннями і умовами реалізації вже мало хто замислюється. Більш того, існує певна ідеологічно підкріплена «недоторканість» для критики тих теоретичних конструктів освіти й виховання, засадничим принципом яких проголошується свобода. Але свобода залишається свободою лише тоді, коли вона провокує сама себе на критичну саморефлексію або ж дозволяє іншим здійснити цей намір» (Култаєва, 2009: 80–81). Отже, рефлексія BASEES щодо досвіду Празької весни є саме тією формою критичної саморефлексії, де свобода підлягає критиці з огляду на настанову самокорекції. Така критика виразняє себе у строгій аргументації свободи, а не емоційній налаштованості на критику. Відразу зауважу надмірне захоплення критикою в Україні, де свобода нерідко втрачає ознаки раціональності, перетворюючись на розгул свавілля, невігластва та демагогії.

Щоб уникнути звинувачень у абстрактності, перейду до викладу конкретних питань, що були в центрі уваги цьогорічної конференції (Basees, 2018). Їх було сфокусовано у вимірі свободи постсоціалістичного досвіду останніх років. Не випадково перший пленарний круглий стіл було присвячено проблемі дотримання прав людини в регіоні, зокрема в Росії, що на той момент готувалася до чергових президентських виборів. Дослідження показали, що відстань у півстоліття від подій Празької весни не змінили докорінно ситуацію у країні, котра заявила себе спадкоємицею СРСР. У 1968 році тиск на свободу слова з боку радянської влади придушив паростки Празької весни, і в наш час також російська влада не втратила бажання маніпулювати свідомістю та обмежувати свободу думки.

Серед диспутантів круглого столу з прав людини були як академічні дослідники, так і активні учасники правозахисних організацій, як-от Даля Ленарте (Dalia Leinarte), Мері Мак-Аулей (Mary McAuley), Xi-

зер Мак-Гілл, (Heather McGill) та російський адвокат Сергій Голубок. Важливим теоретичним здобутком цього круглого столу стала дискусія про універсальне значення концепту прав людини. Як і поняття свободи, права людини також перетворилися на ідеологему та «фірмовий лейб мислення», що позиціонує себе як демократичне. Як нагадала у своєму виступі Мері Мак-Аулей, авторка книги, що недавно вийшла з друку, *Human Rights in Russia: Citizens and the State from Perestroika to Putin* (I. B. Tauris, 2015), СРСР також підписав у 1968 році та ратифікував у 1973 році й Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, і Міжнародний пакт про громадянські й політичні права. Про існування цих документів було мало відомо широкому загалу радянських людей, але рух за права людини у СРСР з'явився та почав свою діяльність. Відповідно поняття прав людини мало свою неоднозначну інтерпретацію і в тоталітарному Радянському Союзі.

Тож розуміння концепту прав людини є вельми розмитим. Очевидно, що його тлумачення в сучасній Росії суттєво відрізняється від уявлень про права людини на Заході. Втім, не лише ця дилема зумовлює актуальність питання. Нашу епоху позначено потужним рухом за права людей, котрий нерідко називають «революціями прав», серед яких рух за права жінок, сексуальних меншин, дітей, тварин. А тому класичні тлумачення поняття прав людини потребують переосмислення та уточнень. Особливо бракує оновленого розуміння прав людини у сфері освіти, де права дитини часто не захищені. Саме освіта виявилась тісно пов'язаною із правами людини у царині гендерної проблематики. Вперше на цьогорічній конференції про Україну було згадано саме в такому контексті. Про цей сюжет я хочу розповісти детальніше тому, що він заторкує більшість точок української освіти.

Права людини, гендер та освіта

Європейський вибір нашої країни — це передусім визнання властивої всім людям гідності й рівних та невід'ємних прав людини як основи свободи, справедливості та миру на землі. Ці слова із Преамбули Загальної декларації прав людини мають стати в українському суспільстві реальними настановами до мислення та дій. Роль освіти в цьому процесі важко переоцінити.

На жаль, у виступі Далі Ленарте, голови Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW), котрий було присвячено гендерній рівності у постсоціалістичному регіоні, було згадано про посилення антигендеризму в Україні. Цей феномен виник як реакція на рух за права жінок та набув широкого розповсюдження у багатьох країнах, голо-

вним чином із антизахідною та «євразійською» налаштованістю. Антигендеризм виражає консервативні тенденції в суспільстві, прикриваючись гаслами захисту традиційних гендерних ролей та ідентичностей, а також християнських цінностей родини.

У виступі Далі Ленарте прозвучало, що Стамбульська конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству зазнала гострої критики в Україні. Виявилось, що Всеукраїнська рада церков та релігійних організацій закликала депутатів Верховної Ради України не ратифікувати Стамбульську конвенцію. Представники Ради церков вважають, що положення цієї конвенції створюють серйозні ризики для українського суспільства, інституту сім'ї та виховання дітей і молоді, а саме сприяють одностатевим стосункам у школі. Таку занепокоєність серед українських релігійних діячів було викликано тим, що, на їхню думку, визначення поняття гендеру в Стамбульській конвенції є проблематичним. Вони переконані, що протидія домашньому насильству має спиратися на моральні християнські засади, котрі впливають із розуміння людської природи як єдності чоловіка та жінки. Тоді як запроваджене у Стамбульській конвенції поняття гендеру, з їхньої точки зору, суттєво його спотворює, пропонуючи замість орієнтації на природні характеристики гендеру апелювати до самоідентичності людини. Загрозу такого визначення гендеру українські релігійні діячі вбачають у тому, що українське законодавство внаслідок ратифікації Стамбульської конвенції буде змушене тлумачити такі поняття, як гендер, гендерна рівність чи гендерна політика, не в сенсі рівності чоловіків та жінок, але в інтересах *особистості* у відповідності до її *самоідентичності*. На їхню думку, тлумачення гендеру на користь самоідентичності особистості може сприяти виробленню нових гендерних ролей та більшій поширеності одностатевих стосунків через вплив освіти. Бо ратифікація Стамбульської конвенції зобов'язує країну в освітньому процесі висвітлювати теми нетипових гендерних ролей.

Щоб зрозуміти концептуальні загрози Стамбульської конвенції традиційним моральним цінностям, треба ретельно досліджувати і її текст, і суспільство, що реагує таким чином. Викладаючи так детально цей сюжет із виступу Далі Ленарте, я мала на меті показати, наскільки бракує академічній українській спільноті серйозної дискусії про найгостріші питання нашого суспільного життя. Відсутність зримої участі українських науковців у публічному житті країни є однією з причин злиденного стану науки та освіти. Публічність інтелектуала все ще залишається абстрактним поняттям. Маю зізнатися, що для мене було несподіванкою почути про свою країну саме в цьому контексті. І хоча мені було відомо про те, наприклад, що радикально налаштовані молодики зри-

вали засідання гендерного клубу в Національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова, про масштабність антигендерного руху в Україні я дізналася лише на конференції в Кембриджі. Не маючи на меті вдаватися в цій статті до оцінювання фактів, про які згадувала Даля Ленарте, хочу висловити переконання, що академічна спільнота мала б узяти на себе активну роль у цій дискусії, тим самим здобуваючи для себе визнання як компетентної експертної сили з боку суспільства.

Утім, здебільшого про Україну на конференції говорили в позитивному ключі. І хоча на наступному пленарному круглому столі, який було присвячено аналізу подій минулого року в регіоні, один із провідних британських дослідників України Ендрю Вілсон (Andrew Wilson¹) висловився досить скептично про перспективи проведення реформ у нашій країні, усе ж відчувалося, що в очах учасників Україна рухається в напрямі до свободи та прогресу. Завершував дискусію на цьому круглому столі керівник програми українських студій Кембриджського університету Рорі Фіннін (Rory Finnin) доповіддю про ситуацію в гуманітарній сфері регіону. Ясна річ, що значну увагу було приділено Росії, де посилення контролю з боку влади робить проблемним функціонування гуманітарної сфери як такої. Утім, було радісно почути наприкінці цього виступу, що одним із досягнень регіону за останній рік можна вважати кінострічку українського режисера кримськотатарського походження Ахтема Сеїтаблаєва «Кіборги». Таке сучасне прочитання війни з її неодномірним визначенням отримало високу оцінку як зразок відкритого та критичного мислення, що уникає скочування в поверхову пропаганду патріотизму. Хоча патріотизм у «Кіборгах» є ключовим предметом зображення, але його інтерпретації дуже сучасні.

Наприкінці свого огляду роботи конференції хочу розповісти й про роботу однієї з секцій напряму «Література та культура» під назвою «Війна пісень: популярна музика та недавні російсько-українські відносини» (Див. Basees, 2018: 53). Цю секцію організували норвезькі дослідники. Вона складалась із трьох презентацій на такі теми: «Поп, рок та бойові барабани: звуки української революції» Арве Хансена (Arve Hansen), «Висміюючи президентську утопію: російські та українські пародії на російський національний гімн» Юнгвара Стеїнхолта (Yngvar Steinholt) та «Музичний діалог між антагоністами: наслідки Євромайдану та жанр after song» Андрея Рогачевски (Andrei Rogatchevski). Як видно з назв доповідей, секцію було присвячено українській тематиці. Утім, я їх згадала тому, що вони мене змусили й плакати, і сміятися до сліз. Адже

¹ Andrew Wilson є автором низки робіт, присвячених Україні, як-от *Ukrainian Crisis: What the West Needs to Know* (Yale University Press, 2014); *The Ukrainian Unexpected Nation* (2015); *Ukrainian's Orange Revolution* (2005).

музика Євромайдану не могла мене залишити байдужою. Водночас було радісно, що цей аналіз виявляв горизонти індивідуальної свободи та соціального прогресу в Україні. Шкода, що наукового дослідження такого рівня про Україну мені не доводилося бачити у наших науковців...

Висновок, або Про науковий оптимізм

Завершуючи свій огляд щорічної конференції BASEES у Кембриджі, котру цього року було присвячено п'ятдесятиліттю подій Празької весни, хочу зробити кілька висновків щодо перспектив – і проблематики свободи та прогресу, і нашого наукового майбутнього. В обох випадках перспектива мені видається оптимістичною. Довід Празької весни в оптиці рефлексії конференції BASEES переконує у актуальності проблематики свободи та необхідності переосмислити ключовий концепт модерного мислення – прогрес. Критику прогресу, котра підважує значущість самого концепту для сучасного соціально-філософського дискурсу, здебільшого спрямовано проти прогресизму як модерної механістичної версії прогресу. Сучасна доба, виявляючи складні та неоднозначні форми здійснення прогресу, все ж схильна радше до його акцептації, ніж відкидання. Доказом цієї тези стають здобутки сучасних наукових досліджень у різних його галузях. Не винятком стала й цьогорічна конференція. Щодо українського академічного майбутнього – то воно виглядає також оптимістично. Цікавий та цінний досвід нашого суспільства потребує ґрунтовних досліджень. Високий рівень відкритості архівів, цифровий доступ до джерел, імплементація сучасних теоретичних та методологічних підходів уможливорює якісні дослідження і в українських умовах. Зачароване коло зневіри та песимізму залишатиметься замкнутим доти, доки ми його власними зусиллями не розірвемо.

Посилання

- Култаєва М. (2009). Філософсько-антропологічне обґрунтування культури свободи та його освітні імплікації (теоретичний досвід сучасної німецької філософської думки). *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 1-2 (8), 80–98.
- Гомілко О. Є. (2016). Сердечне порозуміння в присутності величі університету: Щорічна конференція [basees] (2–4 квітня, 2016, Кембридж, Велика Британія), або Про комфорт поза «зоною комфорту». *Філософська думка*, 3, 90–100.
- British association for Slavic and East European studies (2018). **BASEES Annual Conference**, 13–15 April 2018 Fitzwilliam College – Churchill College, Cambridge, United Kingdom, Routledge Taylor & Francis Group.

References

- Kultaieva M. (2009). Philosophical and anthropological substantiation of the culture of freedom and its educational implications (theoretical experience of the contemporary German philosophical thought). *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, 1-2 (8), 80-98.
- Gomilko O. E. (2016). Cardiac understanding in the presence of a university's mightiness: Annual Conference [ba | sees] (April 2-4, 2016, Cambridge, UK), or about comfort beyond the «comfort zone». *Filosofs'ka dumka*, 3, 90-100.
- British association for Slavic and East European studies (2018). BASEES Annual Conference, 13–15 April 2018 Fitzwilliam College – Churchill College, Cambridge, United Kingdom, Routledge Taylor & Francis Group.

Ольга Гомилко. Свобода и прогресс в постсоциалистических вызовах: рефлексия basees (13-15 апреля, 2018, Кембридж)

Чувство единства с научной общественностью проявляет себя в обостренной ответственности за качество собственной работы. Именно качество проведения ежегодных конференций BASEES впечатляет прибывших из научной среды, где процедура и формат научных мероприятий не в почете. Поэтому поучиться на таком опыте всегда полезно. Особенно ободряет надежда на то, что конференции такого уровня когда-то будут привычными и для украинских ученых. Тем более что наш постсоциалистический опыт сам по себе весьма интересен нашим зарубежным коллегам. Ведь тот путь, который проходит научная рациональность в условиях преодоления тоталитарной репрессии в направлении демократической свободы, актуален не только для украинцев. В современных условиях доля рациональности в измерении свободы приобретает универсальное значение. Это обостряет потребность в переосмыслении самого феномена свободы. Цель этой статьи – ознакомить украинскую академическую общественность с теоретическими и организационными достижениями конференции BASEES в этом году для более активного приобщения украинских ученых к мировым научным событиям и осмысления путей имплементации такого опыта у себя дома. В этом году конференция была посвящена пятидесятилетию событий Пражской весны. Опыт Пражской весны в оптике рефлексии конференции BASEES убеждает в актуальности проблематики свободы и необходимости переосмыслить ключевой концепт современного мышления – прогресс. Критика прогресса, которая занижает значимость данного концепта для современного социально-философского дискурса, в основном направлена против прогрессизма в виде современной механистической версии прогресса. Современная эпоха, проявляя сложные и неоднозначные формы осуществления прогресса, все же склонна скорее к его акцептации, чем отвержению.

Ключевые слова: свобода, прогресс, академическая добпорядочность, качество научной презентации, научная «магия», образование, права человека, гендер, публичность ученого.

Olga Gomilko. Freedom and Progress in Postsocialist Challenges: Basees' reflection (April 13-15, 2018, Cambridge)

Feeling united with academic community reflects in increased responsibility for one's own quality of work. This is the quality of carrying yearly BASEES Conferences in Cambridge that impresses participants coming from the academic environments in which procedure and scope of events are not really respected. Therefore, learning from this kind of experience is always useful. The most inspiring thing is hope that conferences of such a level someday will become a routine for Ukrainian scholars as well. The more so, because our post-Socialist experience is interesting in itself for our foreign colleagues, since the way which the scientific rationality makes under conditions of overcoming totalitarian repression and aiming at democratic freedom is currently important not for Ukrainians only. Under current conditions, the part of rationality in the dimension of freedom obtains a universal meaning, making the need of reconsidering the phenomena of freedom even more rapid. This article is intended to present to Ukrainian academic community some theoretical and organizational achievements of this year's BASEES Conference and to engage Ukrainian scholars more actively to participate in international academic events and considering the ways of implementing the experience received into their activities home. This year the conference was dedicated to the fifty years of the Prague Spring. The experience of the Prague Spring in the reflections of the BASEES conference proves the relevance of the issues of freedom and the need to rethink the key concept of modern thinking – progress. The critique of progress that puts under the question the significance of the concept itself for contemporary socio-philosophical discourse is, in the main, directed against progressism as a modern mechanistic version of progress. The revealing of the complex and ambiguous forms of progress in contemporary epoch tends to accept rather than reject the progress.

Keywords: *freedom, progress, academic fairness, academic presentation quality, academic «magic», education, human rights, gender, publicity of scholars.*

Ольга Гомілко – доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософії культури, етики, естетики Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ.

E-mail: olga.gomilko@gmail.com

Olga Gomilko, prof. dr. hab., Leading Researcher (The National Academy of Sciences of Ukraine, H. Skovoroda Institute of Philosophy, Department of Philosophy of Culture, Ethics, Aesthetics).

E-mail: olga.gomilko@gmail.com